

Tere Vadèn

VTT MARKKU OKSASEN HAASTATTELU

VTT Markku Oksasen (s.1966) käytännöllisen filosofian väitöskirja *Nature as Property. Environmental Ethics and the Institution of Ownership* tarkastettiin 26.6. 1998 Turun yliopiston Yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa. Väitöskirja käsittelee omistustieteen ympäristökysymysten kannalta. Oksanen toimii tällä hetkellä tutkijana Turun yliopiston filosofian laitoksella Suomen Akatemian rahoittamassa Biodiversiteetti-tutkimushankkeessa.

TV: Onneksi olkoon tuoreelle tohtorille! Väitöskirjasi koskee ympäristöfilosofiaa. Jos aloitetaan kuitenkin alusta, niin mikä on ollut tiesi filosofiaan? Mikä on varhaisin muistosi kosketuksesta filosofiaan?

MO: Lukioaikoina muistan lukeneeni filosofista kirjallisuutta jonkin verran. Ensimmäinen lukemani teos, jonka muistan, taisi olla Bertrand Russellin *Filosofiaa jokamiehelle*. Se miten päädyin filosofiaan on oikeastaan täysin sattumanvarainen juttu. Hain Turun yliopistoon lukemaan sosiologiaa, enkä päässyt, ja kun minulle avautui filosofian opiskelupaikka, otin sen vastaan. Luin sivuaineina yleistä kirjallisuustiedettä ja sosiologiaa. Eli minulla on kunnollinen humanistinen peruskoulutus, ei niinkään luonnontieteisiin nojautuva. Graduni tein vuonna 1989 Tom Reganin käsityksistä eläinten oikeuksista. Sen jälkeen tein yleisessä kirjallisuustieteessä laudaturutkielman Robert Musilin *Mies vailla ominaisuuksia*-teoksesta. Vuoden 1992 lisensiaattityöni filosofissa oli katsaus ympäristöfilosofiseen tai ympäristöeettiseen keskusteluun.

TV: Väitöskirjan aihe on siis kasvanut esiin aiemmista töistä?

MO: Kyllä näitä ongelmia tuli mietittyä jo silloin. Minulla oli ideoita koskien luonnon kunnioittamisen teemaa ja eräs kollega mainitsi sivulauseessa, että silloinhan joudut olemaan tekemisissä omistusoikeuksien kanssa. Samoihin aikoihin oli myös rantojen suojeleminen kiistanaiheena, jossa omistusoikeudet ja ympäristönsuojelu olivat ristiriidassa. Näitä kysymyksiä pohtimalla väitöskirja lähti kasvamaan ja kasvoi aivan erilaiseksi työksi kuin lisensiaattitutkielma. Aloitin väitöskirjan kirjoittamisen vuosina 92-93, ollessani jatko-opiskelijana Walesin yliopistossa Cardiffissa.

TV: Minkälainen on perhetaustasi ja kasvuympäristösi?

MO: Olen oikeastaan alemman keskiluokan tai suuren työläissuvun lapsi, ja vielä maaseudulta, ei siis minkäänlaista akateemista taustaa. Kasvoin ympäristössä, jossa yliopistosta ei tiedetty mitään.

TV: Luuletko, että kasvuympäristösi on vaikuttanut filosofisten aiheidesi valintaan ja mitä muita tekijöitä esimerkiksi väitöskirjan aiheen kiteytymiseen on vaikuttanut?

MO: Vaikea sanoa. Kyllähän tietenkin jollakin tavalla sieltä se lähtee, ehkä enemmänkin siitä yleisestä ilmapiiristä, joka vallitsi 80-luvulla. Silloinhan oli ilmassa yleisesti tunnustettu ympäristökriisin uhka, joka liittyi vielä erityisesti ydinsodan mahdollisuuteen, kun euro-ohjuksia tuotiin

Eurooppaan. Lukioaika 80-luvun alussa oli aika ahdistavaa aikaa kasvaa, olla teini-ikäinen. Tämä yleinen ilmapiiri ja aatteellinen tausta on varmasti vaikuttanut siihen, että ympäristöfilosofia on valikoitunut tutkimusteni aiheeksi. Sivuainevalinnathan eivät oikeastaan viittaa siihen suuntaan. Itse asiassa kun aloitin opiskelun olin enemmän kiinnostunut sellaisista hahmoista kuten Nietzsche ja Foucault, mutta ne jäivät pois myöhemmin, joskin seuraan edelleen näiden ajattelijoiden ympärillä käytävää keskustelua. En kuitenkaan usko, että heillä on paljon mitään sanottavaa ympäristöfilosofiaan liittyvistä asioista, vaikka tietenkin ympäristöetiikan lehdistä löytyy artikkeleita otsikolla "Nietzsche ympäristöfilosofina", samalla tavalla kuin muistakin filosofian klassikoista. En usko, että esimerkiksi Nietzsche itse pohti tällaisia kysymyksiä, nuo jutut ovat jälkepäin tehtyjä tulkintoja. Tietenkin vielä Turun yliopiston filosofian laitoksella prof. Juhani Pietarinen oli tutkinut näitä ympäristökysymyksiä ja tuohon aikaan alkoi olla kiinnostusta sovelletun etiikan kysymyksiin. Täten laitostausta on ollut myös vaikuttamassa. Ympäristöfilosofista tutkimusta ei paheksuttu, vaan pikemminkin kannustettiin. Haluan kuitenkin korostaa, että nykyään ympäristöfilosofia ei ole mikään muotiaine. Aika ajoin saa kuulla, että "Toi on nyt tota muotia" tai jotakin muuta vastaavaa, mutta asia ei ole niin. Ympäristöfilosofian opiskelijoita ei ole ylenmäärin, ja suuri osa opiskelijoista lukee ympäristöfilosofiaa sivuaineenaan. Ehkä asia on julkisuudessa esillä, ihmisiä haastatellaan ja aktivistit haluavat julkisuuteen. Varsinaista ympäristöfilosofiaa harrastavia filosofeja on kuitenkin vähän, vaikka toki filosofitkin opetuksen yhteydessä ja muutenkin joutuvat ottamaan kantaa näihin kysymyksiin. Yliopistoillahan on usein sellainen tilanne, että opiskelijat tekevät sitä, mitä laitoksella muutenkin tehdään, tai sitten jotakin aika päinvastaista, esimerkiksi kontinentaalista filosofiaa.

TV: Millainen paikka Turku on ollut opiskella filosofiaa?

MO: Olen viihtynyt hyvin täällä. Tietysti jollakin isomalla paikkakunnalla voi olla suuremmat mahdollisuudet valita, enemmän vaihtoehtoja, mikä tietysti on hyvä puoli. Täällä on kuitenkin hyvät opettajat ja on pitäyditty tietynlaisessa tavassa tehdä filosofiaa.

TV: Osallistutko itse ympäristöliikkeiden toimintaan?

MO: Olen kyllä jäsen joissakin järjestöissä, mutta tyyppillinen ulkopuolinen tai sivustaseuraava jäsen. Kaikkein ei tunnu riittävän aikaakaan. Mutta kuka tietää, voihan tuo aktiivisuus muuttua tulevaisuudessa.

TV: Olit siis vuoden myös Walesin yliopistossa, Cardiffissa opiskelemassa.

MO: Kyllä, siellä myös hämmästytti vahva jako analyttiseen ja kontinentaaliseen perinteeseen. Kontinentaalista filosofiaa edusti esimerkiksi Christopher Norris. Ohjaajani siellä, prof. Robin Attfield, puolestaan on Oxfordissa koulutettu, hyvin analyttistä traditiota edustava filosofi. Toisaalta monille nuoremman polven opettajille tämän kuilun ylittäminen ei ollut ongelma.

TV: Mikä on suhteesi tähän jakoon? Väitöskirjasi näyttäisi tyyliltään olevan eräiden analyttisen filosofian parhaiden puolien jatkaja.

MO: En tuota ihan täysin allekirjoittaisi. Joku voisi sanoa, ettei väitöskirjani niin analyttinen ole, en käytä formalismeja enkä kovin yksityiskohtaista käsitteanalyysiä. Haen myös esimerkkejä historiasta ja käsittelem empirististä materiaalia. En tee mielessäni jaottelua: tutkin niitä filosofi-

sia kysymyksiä, jotka minua kiinnostavat tavalla, jonka koen järkeväksi.

TV: Koetko olevasi osa jotakin elävää suomalaista filosofista traditiota, tai koetko että tällaista perinnettä ylipäätään on olemassa?

MO: Tiettyssä mielessä luonnollisesti olen osa tiettyä yhteisöä täällä Turussa ja laajemminkin, kansainvälisesti, ja koen kuuluvani siihen. Hyvin luonnollisesti koen myös työni liittyvän professori Pietarisen työhön, hän on kannustanut ja inspiroinut työtäni. Mutta mikä yhteys olisi sitten traditiossa kauemmaksi, esimerkiksi Pietarisen opettajaan Jaakko Hintikkaan, se onkin vaikeampi nähdä.

TV: Yksi keskeinen teema väitöskirjassasi tuntuu olevan se, että toisaalta kysymys omistamisesta on relevantti ympäristökysymysten kannalta ja toisaalta yksityisomistus ei ole ympäristökysymysten kannalta ainut oikea vaihtoehto. Voitko kertoa hieman tästä.

MO: Johtopäätökseni on oikeastaan aika lattea, koska puolustan jotakin sellaista, joka on jo olemassa, nimittäin institutionaalista diversiteettiä eli sitä, että on olemassa yhtiä aikaa monia erilaisia omistusmuotoja, yksityisomistusta, valtion omistusta, yhteisomistusta, jne. Garrett Hardin on vuonna 1968 artikkelissaan "Tragedy of the Commons" esittänyt näkemyksen, jonka mukaan yhteisomistus - esimerkkinä on laidunmaan yhteisomistus - johtaa yksilöiden itsekäiden laskelmien perusteella siihen, että yhteisomistuksessa olevan maa tuhoutuu, koska jokainen laskelee, että hänen etunsa on käyttää yhteismaata mahdollisimman paljon mahdollisimman nopeasti. Eräänlainen muoto vangin dilemmasta siis. Hardinin mukaan on kaksi tapaa välttää tämä ongelma, ensinnäkin omaisuuden yksityistäminen tai toisaalta mahdollinen auktoriteettikontrolli. Vasta-argumenttini Hardinille on varsin yksinkertainen. Yksityisomistus ei sen paremmin kuin yhteisomistukseen takaa luonnonarvojen säilymistä. Yksilöhän voi tehdä omistamalleen mitä haluaa. Asiaan vaikuttavat enemmänkin ne moraaliset tai eettiset vakaumukset, jotka säätelevät omistajan suhdetta omistettuun, oli omistaja sitten yksityinen, valtio tai jokin yhteisö. Empiiriset tapaukset tuntuvat tukevan käsitystä, jonka mukaan mikään tietty omistuksen muoto sinällään ei takaa luonnonarvojen tuhoa tai säilymistä. Kysymys yksityistämistä on myös monitahoinen. Jos esimerkiksi Suomen Lapissa valtion maita luovutetaan saamelaiden yhteisöjen omistukseen, onko kyse yksityistämistä vai sosialisoinnista? Itse puolustaisin näkemystä, jonka mukaan tällaiseen yhteisomistukseen siirtyminen ei ole yksityistämistä sanan varsinaisessa mielessä.

TV: Mikä sitten on se tapa, jolla ihmisten eettistä suhdetta luontoon muutetaan? Onko filosofialla tai filosofilla tässä jokin erityinen tehtävä?

MO: Oikeastaanhan keinoja on vain kaksi, joko jonkinlainen pakottaminen tai valistus. En usko, että tässä yhteydessä pakottaminen toimii, tai että edes olisi olemassa sellaisia tahoja, joilla olisi edellytyksiä pakottamiseen. Jäljelle jää valistus, sen parhaat perinteet, keskustelu ja näiden asioiden julkinen pohtiminen. Tässä filosofia voi olla mukana kysymysten herättäjänä, ei niinkään näkemysten tai teesien läpiviejänä. Käsittäkseni ei ole mielekästä sitoutua johonkin eettiseen ohjelmaan ja koittaa viedä sitä läpi. Filosofian tehtävä on asettaa ja tutkia ongelmia, niiden lähtökohtia ja käsitteellisiä puolia. Tässä mielessä filosofialla voi olla yllättävänkin suuri rooli, rooli opetuksessa ja valistuksessa. Tämän tuntuvat unohtavan ne henkilöt, jotka syyttävät yli-

opistoissa tehtävää ympäristöfilosofista tutkimusta "akateemisuudesta".

TV: Tämänkin lehden palstoilla on aiemmin keskusteltu ympäristöfilosofian englanninkielisyydestä. Silmiin pistää myös se, että ympäristökriisin mahdollisuus, ympäristöfilosofia ja omistaminen suhteena luontoon tuntuvat kaikki olevan jotenkin kiinni länsimaisessa kulttuurissa laajasti ajateltuna. Näetkö näiden asioiden välillä joitakin välttämättömiä yhteyksiä, tai eroja näiden asioiden ymmärtämiseen esimerkiksi muiden kulttuuriperinteiden piirissä?

MO: Uskon, että esimerkiksi länsimaisen omistuskäsityksen ja ympäristöongelmien suhde on siinä mielessä sattumanvarainen, että käsitys omistuksesta muuttuu koko ajan, se ei ole mikään pysyvä tila. Lisäksi on olemassa esimerkkejä muista kulttuureista, muista omistuskäsityksistä, jotka ovat myös johtaneet ympäristökatastrofeihin. Jokin yhteys omistuksen ja luontosuhteen välillä tietenkin on, sehän on väitöskirjanikin taustalla. Ympäristöfilosofinen tutkimus on hakenut inspiraatiota myös itäisistä kulttuureista ja länsimaiseen perinteeseen sisältyvistä marginaalisemmista aineksista, joissa suhde luontoon on ollut toisenlainen kuin valtavirrassa. Uskon kuitenkin, että muutos suhteessamme luontoon tulee sitoa jotenkin siihen perinteeseen, johon kuulumme. Eli tätä perinnettä voidaan ja pitää muuttaa. Tässä mielessä on ihan luontevaa, että suuri osa ympäristöfilosofiaa on muodostunut englanninkieliseksi. Tässä kulttuurisahan näitä ongelmia on, ja tämän kulttuurin piirissä niitä on pohdittava ja ratkaistava.

TV: Miten näet tämän ympäristöeettisen keskustelun sopivan yhteen luonnontieteellisen tai naturalistisen maailmankuvan kanssa?

MO: Tämä on asia, jota haluaisin tutkia enemmän jatkossa. Kuten sanottu, taustani ei ole kovin luonnontieteellinen. Koen kuitenkin, että filosofialla on kiinnostavia yhteyksiä empiiriseen tutkimukseen ja esimerkkitapauksiin. Filosofia ei voi olla kokonaan irrallaan tieteestä. Tässä yhteydessä tuntuu myös siltä, että kontinentaalisen filosofian ongelma on norsunluutorni-asenne näihin ongelmiin, kaikkea tarkastellaan kovin kaukaa ja etäännyneesti, vaikka tietysti esimerkiksi hermeneuttisen tutkimuksen avulla voidaan valottaa ongelmien historiallista puolta ja syntyä.

TV: Mitä tutkit nyt, kun väitöskirja on valmis?

MO: Tutkimushankkeemme jatkuu, tällä hetkellä käsitteilyn alla on geenivarantoihin liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tutkimme esimerkiksi sitä, kuka tai mitkä tahot voivat omistaa geenivarantoja, onko esimerkiksi alkuperäiskansoilla oikeuksia joihinkin geenivarantoihin tai muita immateriaalioikeuksia esimerkiksi joihinkin työmenetelmiin tai perinteisiin teknologioihin. Toisaalta biodiversiteetin suojelemaan liittyy myös muita kiinnostavia kysymyksiä, esimerkiksi kun alkuperäistä lajistoa halutaan suojella tai kun mietitään suojelun ja käytön välistä suhdetta. Eräs kysymys on, voidaanko esimerkiksi Australian alkuperäistä luontoa suojella valloittajalajeilta, kuten kaniineilta. Tässä yhteydessä muodostuu ristiriita, koska voidaan esittää toisaalta näkemyksiä, jotka puoltavat eläinyksilöiden, esimerkiksi kaniinyksilöiden oikeuksia, ja toisaalta näkemyksiä, jotka katsovat, että kokonaisuus pitää suojella. Keskustelua käydään myös siitä, onko käyttö erilaisten kieltojen ja rajoitusten sijaan parempi keino lajien suojelemiseksi.

TV: Paljon kiitoksia haastattelusta VTT Markku Oksanen, ja hyvää jatkoa!